

XI.

Óbudavár, 2005. június 22.

Paraszt Kalazancius-kép

Az elmúlt januárban fogtam tollat, hogy mielőtt még hazamennék, hiteles történetét adjam, miként vitézkedtem e *földi téreken*, s még egyik folytatásnak sem került elébe az, hogy Óbudavár. Mindig csak: Városmajor. Sok oka van ennek. Az első és legfontosabb, hogy megvénültem. Ha lemegyek a kert végébe, fel is kell jönnöm, s nekem már ez is feladat. Hogy még csináljak is valamit benne, arra már nemigen futja erőmből. Legfeljebb arra, hogy összeszedjem a gyümölcsöt. Hát idén nincs mit. A májusi cseresznyéből, amikor vagy négy hete lent voltunk, szedtünk még annyit, amennyit meg tudtunk enni. A többit rábíztuk a madarakra. A nagyszemű ropogós cseresznyefán is volt valamennyi, még zöld, de csak volt, azt is kopaszra szedték. Madarak vagy nem-madarak? Nem tudom. A létrát otthagytam. Azt hittem azt is elvitték a madarak, de nem. Ott volt az, ledöntve a fűben. Azontúl semmi, de semmi. Meggy, kajszli, barack, körte, alma, füge – legfeljebb itt-ott egy-egy szem, vagy annyi sem. Dió van valamelyest, no meg a pölöskei muskotály szőlő, mint mindig, bőnek ígérkezik. Tavaly csak a meggyet és a kajszit vitte el a monília, de idén sehol sincs gyümölcs e tájon – mondja a szomszéd. Huszonegy éve vettük a nagyon rég elhagyott, gondozatlan kertportát. Őserdőt találtam rajta, de ha átvágtam magam azon, találtam benne régi fákat: almát, körtét, besztercei szilvát, meggyet, s azok teremtek – az őserdő ellenére is *paradicsom* volt. Aztán következett húsz esztendő munka, s még kertészmérnöki irányítás is akadt, de az eredmény siralmas. Üvegház-hatás, gyomirtók, permet? Ezek teszik tönkre a természetet? Nem tudom. Mondják meg az okosabbak!

A korábbi években elég volt, hogy a nagyhétre lejött a bokor-ifjúság, és amikor nem voltunk a templomban, rendbe vágták nekem házban-kertben a legfontosabbakat. Az idén is lejöttek, de már nem elég az egyszeri segítség. Kellene az állandó is. Végrendeletemben a Harmadik Világ Alapítványra hagytam a házat-birtokot, de amíg tudok, még le-lejővegetnék. A buszon már rég nem fizetek. Négy óra alatt lent, vagy fent vagyok, s közben olvasni is lehet. Nagy ritkán autó is akad. Ekkor csak két óra az út, de nem lehet olvasni, csak beszélgetni. Az is hasznos, hiszen Bokor-tagokkal, testvérekkel utazhatok. S öreg szabály, hogy nemcsak a találkozó kell, de a négy- vagy hatszemközti beszélgetés is a két találkozó között – valamelyik csoporttárrsal. Amíg Náci majd végrehajtja a végső rendelkezéseimet, addig is kellene még egy fiatal házaspár gyerekkel, gyerekekkel, akikkel megoszthatnám a házat-kertet, s akiknek volna még erejük megóvni azt a végső pusztulástól. Mondjuk egy pedagógus házaspárral, akiknek van tavaszi, nyári, őszi, téli szünetük, s el tudnák kergetni a seregélyeket, ha érik a szőlő...

Aztán meg azért is ritkábban jöttem le az utóbbi évben, mert állománymegőrzés okából *széjjelverték* belülről is a templomot, s nem tudtam misézni benne. A szobámban a Városmajor utcában is tudok hétköznaponként misézni, de amíg nem verték széjjel, Budaváriban a templomot, boldogan jöttem, amikor volt egypár napom, melyen nem volt közösségi összejövetelem, s itt lent írtam a *Napló*, vagy szerkesztettem a *Koinónia* következő számain, és délután öt órára átmehettem a templomba – harangozni első. Aztán elrendeztem, ami kellett a miséhez, miseruhába öltöztem, s félhatkor harangoztam másodikat, majd letérdepeltem a baloldali első pad szélére, és csendben voltam. Háromnegyed után, már jöttek a hívek, Erzsike, Gizike, Évike a lányával, Violával, János bácsi, s elkezdtem mondani velük

valamelyik szentolvasót. Hatkor meg beharangoztam, s utána mondtam a misét, s prédikáltam. Nem úgy, mint Adyligeten, a Babér utcában, vagy Sashalmon, nem gondosan előre elkészített-megírt szöveget adva elő, hanem csak úgy..., a szív, a térdepelés és a szentolvasó-mondás, az imádságos találkozás bőségéből. Miről? Hát a napi szentről, ha volt, meg a napi olvasmányokról. Egy negyedórányit. És mise után még elmondtuk az esti imádságot is, s megmondtam, hogy még hány napot tudok maradni. Az éppen következő csoporttalálkozóra mentem fel aztán a másnap reggeli busszal. Tizenegyre fent voltunk, s délután már jöhetett is az egyik vagy másik közösség.

Ha igaz, e héten már helyreáll a templom. Megújhóda egy kicsit. Adyligeti barátaimat meg is hívtam már a múlt vasárnap: látogassanak meg Budaváriban a nyáron, ahogyan a korábbi években is. Annál is inkább, mert nagyot fog szépülni a templom. Július 31-én, vasárnap a 9 órai szentmisén fogjuk ország-világnak bemutatni Domin Károly váci kispasztika-művész 14 stációját. A templom tölgyfakapuja, Garajszki Jenő műkőből készített szembemiséző oltára után most már keresztútja is lesz a budavári templomnak, amely bizony ezek nélkül sem utolsó, mert a mását felépítették a szentendrei skanzenben is. mint a Balaton-felvidéki tájra jellemző alkotást.

De hát csak fecsegek és fecsegek, s nem folytatom a megkezdett történetet. Dologra hát! Ott hagytam el, hogy Páter Kolakovics magunkra hagyott minket a nagy feladattal '45 tavaszán Debrecenben. Egyelőre nem sokat tudtunk csinálni belőle, mert az események pörögtek, s azok szabták meg, hogy merre és hová. A nácinak, fasisztának, nyilasnak minősített magyar hadsereg még nem volt szétverve, Szálasi még az országhatáron, Kőszegen elkiáltotta magát: Kitartás!!! De szervezni kellett már az újat, mert államilag rendezett tömeggyilkolás nélkül hogyan is tudnánk meglenni s élni! Szervezik már az új és demokratikusan gyilkos magyar hadsereget. Kikből? Hát a magyar hadifoglyokból, akik megtöltötték a debreceni kaszárnyákat. A szervezők megkérdezték őket, hogy mit akarnak:

– Békés építő munkára menni a Szovjetunióba, vagy fegyveresen harcolni a fasiszmus ellen?

Hát ezek a magyar foglyok tudták, hogy mi az ősi magyar virtus. Egy sem akart közülük a Szovjetunióba menni békés építő munkára, mind a fegyveres harcot választotta a fasiszták ellen. Meg is alakítottak belőlük mindjárt három gyalogezredet, mert annyian voltak a foglyok a kaszárnyákban. Papok is voltak közöttük, s azok sem a békés építő munkára szavaztak. De nem ám, hanem bejöttek Bánáss préposthoz a plébániára, s elmondták neki, hogy bizony nagyon elégük van már a harci dicsőségéből. Nem mehetnének ők haza? Nem vállalná el helyettük más valaki, a debreceni papok közül, ezt a feladatot? Bánáss megértő volt, és szólt Csontos Oszkárnak, a nyilastelepi ferences káplánnak, s az elvállata a feladatot. Az immár nem hadifogoly papok pedig mehettek haza. Oszki pedig kinevezte magát hadtestvezető lelkésznek, és ezen a címen helyben maradhatott, hogy szervezze a demokratikus hadsereg ellátását papokkal, s hogy személy szerint nekem is jusson valami a dicsőségéből, hazafiságból. Így lettem én lettem az egyik gyalogezred, az új magyar hadsereg 17. honvédgyalogezredének katolikus táborigazgatója.

Április közepe volt. Megtettem az előkészületeket. Először is elmentem az ezred ruhatárába. Kaptam egy hatalmas keki színű kabátot meg még egy sapkát is. A kabát mind két ujjára, meg a sapkára is, rávarrt egy ugyancsak katonának besorozott szabó két-két aranystráfot, hogy azok jelezzék: a viselője nem akárci, mert már főhadnagy ám. Ferenc József idejében a táborigazgatók mind kapitányként kezdték a szolgálatot, de az a fránya Horthy lecsökkentett bennünket egy fokozattal, főhadnaggyá. A demokratikus magyar sereg nem tért vissza a ferencjóscai hagyományhoz, inkább maradt Horthyénál. Piarista rendi ruhámban mentem a szabóhoz. Amikor a varrást befejezte, felvettem reverendámra a katonakabátot, meg a katonasapkát. Feszítettem benne a debreceni utcákon, s bevonultam – egyelőre a rendházba. De volt még más dolgom is. A kannát megtölteni. Miféle kannát? s

mivel? Hát amelyikbe belekerül majd húsz liter napraforgó olaj. Enélkül akkoriban nem utazott az ember gyereke Budapestre. A kannának volt pántja is, amivel a hátunkra illeszthettük. Ilyen előkészületek után ki is mentem a debreceni kisállomásra reverendában, aranyperlis kabátban-sapkában, no meg a hátamon a kannával a megjelölt időpontban, talán április 20-án. Ott várta már egy szerelvény a 17. gyalogezredet. Lejelentkeztem az ezredparancsnoknál, egy alezredesnél, aki szintén hadifogolyként jutott e méltóságra. Intézkedett, s hamarosan katonásan jelentkezett a főhadnagy úrnál, már mint nálam, egy magamkorú legény azzal, hogy ő lenne a tisztiszolgám (magyarul: csicskásom), elfogadom-e. Mondtam, hogy igen. Beszédes volt, felajánlotta, hogy majd ministrál nekem, meg hasonlókat. Én meg egyelőre rábízta az olajoskannát, mert jött már a református táborigyelgész, s tette nekem az ökumenikus ajánlatot: végigjárjuk a vagonokat, ő majd hirdeti az *ígét*, én meg mondom utána valami áldást. Nem tetszett nekem az ajánlat. Azt válaszoltam, hogy csináljuk csak külön a dolgunkat. (Nem ért a szolgálatom egy fabatkát sem. Mit is tudtam volna nekik mondani? Legfeljebb azt, hogy emberek, majd ezt is kibírjuk valahogy, és hazasegít benneteket az Isten. De ennyit se tudtam. Ha tudtam volna valami emberit mondani, akkor is némák maradtak volna. Tudták, hogy ne szólj szám, nem fáj a fejem.)

Aztán este lett, lehajtottunk fejünk a marhavagonok szalmazsákjaira. Legalábbis a tiszturak számára volt szalmazsák, tőlem másfél méterre feküdt az *ales* is. S a szerelvény valamikor megindult a fasiszták irányában, Budapest felé. Nem kapkodta el a dolgot, három nap alatt ért fel szétbombázott fővárosunk valamelyik – nem emlékszem rá, hogy melyikre – pályaudvarára, ahol is engedélyt kértem az alezredes úrtól *eltárra*. Kérésem indoka: nevem napja van. Gratulált, s megadta az engedélyt. Tudtam, mikorra kell visszaérnem, ha nem akarok lemaradni a fasiszták további üldözéséről. De azt is tudtam, hogy le akarok maradni róla. Az engedély birtokában szóltam a tisztiszolgámnak, az felvette a hátára a kannát, s megindultunk a Szentkirályi utcába, mert még mindig ott lakott a család. Fölmenve az emeletre magam elé engedtem csicskásom, s mondtam, hogy csöngessen és jelentsen. Aszerint tett. Megnyomta a csengőt, anyám kinyitotta az ajtót, és ő katonásan összevágta bokáját és jelentett:

– Alázatosan jelentem, Bulányi főhadnagy úr megérkezett!

Kiszámítottam ennek hatását anyámra, testvéreimre, s pár másodperc múlva én is megjelentem az ajtóban. A tisztiszolga lerakta a kannát, én meg nagykegyesen szabadságot adtam neki: mehetett, ahova akart. Arra sem emlékszem, hogy kinél s hogyan jelentettem be, hogy én is meguntam a hadi dicsőséget. De hogy hatékonyan tettem, azt abból tudom, hogy még aznap jelentkezett egy nálam idősebb és zsidószármazású paptestvérem, hogy ő átvállalja tőlem az ezredlelkész feladatát, nekem vissza sem kell már mennem búcsút venni az ezredtől, mehetek egyenesen haza Debrecenbe.

Mentem is. Nem is tellett bele három nap, nem is marhavagonban utaztam, s egy fél nap alatt le is értem a cívis-városba. Megérkezve mentem az ezredirodára, leadtam kabátot, sapkát, s szolgálatom fejében felvettem négy napos tisztiszoldot. Hogy mennyi volt a zsold, nem emlékszem. Csak azt tudom, hogy nem adtam oda házfönökömnek, hanem kimentem gyorsan a Csapó utcai piacra, s vettem belőle valamit. Mért tettem így? Hát az infláció miatt. Amiért reggel kaptál még egy kiló krumplit, délre már csak egy felet vihettél el.

Jó volt, hogy hazaértem, mert otthon megindult az élet. Április végére már annyi diák ért haza a nagyvilágból, hogy nem fértek el már a kollégium hatalmas osztályaiban sem. Gimnáziumunkban még orosz katonák voltak, ezért a rendház tanári szobáiban rendeztük be az osztályokat. Nyolcat is. Indult tanév. Ez négy hónapos volt csak, míg az előző öt: november elejétől március végéig. A '44-45-ös tanév 45 május elejétől csak augusztus végéig tartott. Nagy megtiszteltetés volt számomra, hogy rám bízta László Miska a nyolcadikban a filozófiát. Vagy öt fiúból állt a nyolcadik, de köztük volt Sveiger Ottó is, aki hamarosan bekerül majd az orvostanhallgatókból gyűjtött kisközösségembe. Halálosan szerelmes lesz

majd egy Mezőtúrról jött aranyszőke bölcsészlányba. Társai lebeszélnek róla, hogy a lány nem méltó hozzá. Xéninek hívták a lányt, aki arról álmodozott, hogy majd egy diplomatának lesz a felsége, ő meg szépségével reprezentál majd a férje mellett. Egyszer együtt utaztam Xénivel, már mint egyetemi lelkész, Nyíregyházára, előadni valami teológiai témáról, Xéni pedig körítésül bemutat majd valami népi táncot. Útközben feldicsértem Xénit. Mondtam neki, hogy benne is mennyi érték rejlik. Leállított:

– Atya, ez olyan, mint amikor az alkoholistának magyarázzák, hogy azért alapjában ő is milyen rendes ember...

Xéni szépen táncolt. Társai lebeszélésére Ottó abbahagyta az udvarlást. Aztán mint kész orvos, csak visszament Mezőtúrra, s megkérte Xéni kezét. Ottó megbecsült tudóorvos lett Budakesziben, Xéni pedig nagyon jó tanár az általános iskolában. Három gyerekük is lett. *A szerelem szélesebb a tenger vizénél...*

'43-ban kettő is, de '44 nyarán már nem volt cserkész táborom, '45-ben újra lett. Ábrahám Zsóka apja vízesmérnök volt a Szabolcsi Árvízmentesítőnél, s mondta Zsóka, hogy keressem meg az apját. Az apám korabeli mérnök elmondta, hogy a Tisza mellett Tiszadadánál van egy hatalmas almáskertjük. Tányérokat kell csinálni a fák alatt: kapával kivágni a fák alól a gazokat, hogy az eső ne azokat növelje, hanem az almákat. Hozhatok annyi fiút, amennyit akarok. Ha naponként egy órát kapálnak, akkor is elvégezhetik, amit kell. Cserébe ő meg gondoskodik a tábor élelmezéséről.

Két hetes tábort hirdettem, s jöttek a fiúk. A szülők boldogan engedték őket, mert '45 nyarán ennivaló volt a legkevesebb. Jöttek a Bacsai fiúk is, mind a hárman. Kikísérte őket az állomásra a nővérük is, Erzsó, aki hamarosan bekerül majd valamelyik közösségembe. Nem is tudom, hogyan ismertem meg, de május 1-én már ismertem. Felvirágozott hajjal jött barátnőjével, Szabó Ecivel (Balogh Lacinak lesz majd hat évvel később az anyja) a nagyerdei fesztiválról májusi litániára. A templom előtt találkozom velük, s megdicsértem őket (ebben a formában udvarolhat 17 éves lányoknak egy 26 éves piarista):

– Fel vannak virágozva, mint a májusi lovacskák.

Ott van tehát Erzsó is a kisállomáson, s felpanaszolja, hogy minden földi jó csak a fiúknak jut osztályrészül; ők mért nem mehetnek a Tiszára cserkész táborba? Csendben veszem tudomásul e jogos diszkriminációt, s felszállok a kisvasútra, amely röpké három óra alatt odarepít minket a Debrecenről 50 km-re fekvő Tiszadadára. Velem jön civiltanárunk, Czákó Gyurka is, meg velem egykorú, ifjú felesége, Ilona. Valójában ők vezetnek le a tábort, én csak két napig maradok, s megyek vissza Debrecenbe tanítani. Megérkezve Tiszadadára, konfliktusba kerülök a megszálló Vörös Hadsereg egyik katonájával. Még '43-ban Saújhelyen a házi szabóval csináltattam magamnak egy nagyon elegáns keki cserkész tiszti zakót, s ebben mentem Tiszadadára. Katonának néz az orosz, s úgy gondolja, hogy közbe kell lépnie. A dadai főjegyző magyarázza meg neki oroszul, hogy nem vagyok katona, csak cserkész. Kierünk a Tisza melletti almáskertbe. A hosszú utat a nyári nagymelegben le kell öblíteni a Tiszában. A cserkész tiszti táborokban a vízi jártassági próbát is lettem. Két fiút leállítok a Tiszába tíz méterre a parttól ahol még nem mély a víz, egymástól harminc méter távolságra. Utána megmagyarázom a már fürdőgatyába öltözött gyerekeknek.:

– Látjátok ezt a négyszöget? Ez a fürdőzési területek. Aki ebből kiúszik, az azonnal hazamegy. Megértettétek?

Megértették. Mondom nekik, hogy mehetnek be a vízbe. Két perc sem telik bele, s az egyik már hatalmas karcsapásokkal úszik a Tisza közepe felé. Sípólok. Nagynehezen meghallja az is, aki már a Tisza közepén úszik. Intek neki, s jön kifelé.

– Csomagolj, mégy ki az állomásra, s a következő vonattal haza.

Vagy két éve Előd Pista rendtársam egyik diákja belefűlt egy kiránduláson a vízbe. Soha többet nem volt képes táborba vinni gyerekeket. A víz nem játék. Vasfegyelemmel lehetünk csak biztonságban.

Majd rábízva a tábort Gyurkára, Ilonára, másnap hazamentem. Czako Gyurka Nagyon jó barátom volt, sokat jártam hozzájuk. Iskoláink államosítása után Salgótarjánba került. De a debreceni évek után sohasem találkoztunk többé egymással. Korán meghalt. Egyszer telefonon beszéltem Ilonával, már mint özvegyel. Nem kerültek be a Bokorba. Kimaradtak a szórásunkból, pedig nagyon odavalóknak gondoltam őket.

Ment a tanév, és még mindig jöttek és jöttek újabb és újabb diákok. Július elején a rendház szobáiban új osztályokat kellett csinálnunk. Tanítottunk délelőtt is, délután is. Délelőtt a korábban, délután a később érkezettek. Ne veszítsenek a fiúk évet! Ez az újabb tanév meg két hónapos volt: július és augusztus. Szeptemberre pedig indult az új tanév. Visszakaptuk az orosz katonáktól a gimnáziumunkat, mert Berlin már *kapút*. Befejeződött a második világháború. Mehettek haza a katonák. Mondják: felejtő táborokba. Látták Európát, s amit tapasztaltak, nem egyezett azzal, amit tanultak odahaza róla a szemináriumon.

Úgy csináltuk meg a két – négy illetve kettő hónapos – tanévet, úgy érettségiztettük le a nyolcadikosokat, hogy nem kellett pótvizsgákat tartanunk, mindenki megfelelt a követelményeknek, legalább is a kiállított bizonyítványok szerint. Indulhatott az új tanév. Ennek persze az is feltétele volt, hogy a diákokkal együtt megérkeztek a tanárok is. Hamarosan teljes a létszám, meg lehetett csinálni az órarendet. Már a nyári tanfolyamon megkaptam az I/a osztályt. Benne a Boga-fiókkal, ikrekkel, akinek a szüleit megkörnyékezte Kolakovics is; benne voltak a felnőtt csoportban. Majd három év múlva a Boga mama lesz az államosítás első hitvallója, ő kerül közülünk elsőnek börtönbe. Ott van Barcsák János, meg Orbán – az osztály jeles tanulói, s ott van Vaskovics Misi is, aki nem volt jeles tanuló. A szülei meg is kértek már kora tavaszon, hogy foglalkozzam külön is Misivel. Foglalkoztam, s mi volt a jutalmam? Egy fehér cipó s egy flaska. Tokaji? Óh nem, egy flaska szabolcsi napraforgóolaj. Amikor vége volt foglalkozásunknak, kiöntöttem az olajból egy kistányérba, megsóztam, és a fehér cipóval elkezdtem tunkolni. Felséges volt. Ilyen finomat rég nem ettem. Finomabb volt, mint a pörkölt szójabab; finomabb, mint a baltával faragott paci. S megkaptam még egy csodálatos osztályt. A hetediket, s taníthattam őket magyar irodalomra. Ezek nem lázadtak, mint a tataiak, tudták, hogy nálam jegyzetelni kell. Ebből az osztályból kerültek ki a majdani közösségek főerői. A padokban ott ült Kállay Emil, Bódor Marci, Berényi Dini, Perczel Dini, Bögél Jóska, s még sokan mások. Mind jelesek, s az irodalom-szerelmesei. Úgy érzem, itt bontakoztam ki, mint magyartanár...

Választásra készülődünk, s jöttek haza az újabb és újabb hadi foglyok. Pesti piarista diákok is. Debrecen volt az első állomásuk. Bejöttek a rendházba. Örömmel fedezték ott fel tanáraikat, piaristává lett iskolatársaikat, engem is. Kitettem magamért. Orosz teával kínáltam őket. Élvezték. Az egyikük:

– Ezért kell hadi fogolynak lenni az embernek, hogy élvezni tudjon egy csésze teát.

Honnan volt nekem e hónapokban orosz téam? Az oroszoktól? Óh nem. Az amerikai nép ajándéka volt a fasisztáktól felszabadult területek számára az UNRA csomag. Tea, kávé, sajt, margarin, meg nem tudom már, hogy mi volt benne. Küldtem is haza szüleimnek a javát. Ők nem kaptak ilyen csomagot, de tudtak róla Pesten sokan. Amikor megérkeztem haza egy ilyen csomaggal, apám:

– Csak zsidók meg papok kapnak UNRA-csomagot.

Nem volt sem antiszemita, sem antiklerikális. Diákkorában felsőkereskedelmit végzett, s az tele volt zsidó tanárokkal. Még begettőzésük előtt egy zsidó tanára megkereste apámat, s átadott neki egy kisebb zsákot. Tele volt ékszerrel. A gettó megnyílása után eljött apámhoz. Sértetlen volt a zsák. Megnézte, s húgomnak adott belőle egy aranygyűrűt. Nyomtalanul szállt el fölöttünk a hitleri örvülés. Ha ma van zsidó problémája a magyar társadalomnak, azért az elmúlt hatvan esztendő a felelős.

Az induló tanévről beszéltem. Másról is kell beszélnem. A Szent Annáról, a templomról. Saújhelyen volt egy szép barokk templomunk, de az emberek nemigen jártak hozzánk, a

plébánia templomába mentek. Tatán csak kápolnánk volt, és senki sem jött hozzánk, csak magukban miséztek tanítás előtt a tanárok, s egy-egy ministráns cikázott az oltárok között bort s vizet nyújtani, hogy a kehelybe öntsük. De a *Szent Anna* Debrecen főplébániája; s elven volt benne az élet. Átjártak reggelente a Svetitsben tanító apácák, s jöttek a *világiak* is, főleg nők és diákok: középiskolások és egyetemisták. Magam minden reggel félhétre lementem, s beültem a szentélyben levő padba. Fél órát ültem, térdepeltem ott. Ezzel biztosítottam, hogy meglegyen a napi elmélkedésem. Hétkor beöltöztem, s a Kalazancius-oltárnál elmondtam a szentmisémet, majd beültem baloldali első gyóntatószékbe. Nyolc előtt mentem át az iskolába, vagy akár később is, ha nem volt első órám. Alighanem itt találkoztam először Arankával, egy négy gyermekes tanítónővel, akinek férjét elvitte egy bombatalálat Pesten, amikor vízért ment a szomszédba. Meg Margóval is, egy korombeli három gyerekes anyával. Majdani *Fiatal édesanyák* csoportom legbuzgóbb tagjaival. Meg jöttek a gyóntatószékembe iskolai tanítványaim szülei is, nyilván tölem idősebbek, főleg az anyák. Férfiak ritkán jöttek be gyóntatószékembe, nem tudhattak mit csinálni intelmeimmel, melyeket meghatározott, hogy hétgyermekes családban nevelkedtem. Egy alkalommal beperdül egy fiatalasszony. Nem kezd gyónásba, csak mondja:

– Maga feloldoz védekezés alól?

Akarnám mondani a szövegem, de nem kíváncsi rá, csak megismétli kérdését, s kénytelen vagyok válaszolni:

– Nem.

Ő meg kilibben a gyóntatószékből. De volt, aki ott ragadt, s én mondhattam a szövegem. Mit? A leghagyományosabbat. Legjobb, ha idézem Bélát, Balogh Laci papáját, aki nyolcvan évesen, a tavaszon, a Bokor hatvan évét ünnepeelve, visszaemlékezett ezekre az évekre.

A kéthetenkénti csoport-összejöveteleken – egy ideig az egyetemi hittanórákon is – a hitbeli, világnézeti kérdésekben tájékozódunk, tanultunk Gyurka bácsi előadásai, szemináriumi keretében. Legalább – ha még nem jobban – ennyire fontos volt az egyéni lelkiélet, az önnevelés, a hitélet elmélyítése. Ezt szolgálták a lelkigyakorlatok valamint az „il-lendő” állandó gyóntató, lelki-vezető választása. Én Gyurka bácsit választottam. Igen alapos, kemény követelményeket támasztott, életemet meghatározó lelki „gyúrásban” részesültem nála. Kéthetenkénti beszámoló gyónás, napi elmélkedés, lelki olvasmány, lehetőleg szentmise, apostolkodás, napi (esti) lelkiismeretvizsgálat, stb. Ezért az „emberfáragó” tevékenységéért mindvégig hálával gondolok rá.

Nem értem be a bűnök felsorolásával, hanem? Neveltem gyónóimat lelki életre. Mondtam és mondtam, amit noviciátus óta belém vertek, s magam is próbáltam, hogy éljem a *kegyelmi életet*. Tanítottam gyónóimat is erre, a hagyták. Egyik alkalommal Teri gyónt nálam. Utána Béla jött be.

– Atyám, a gyónási normát felemeltétek tíz percre?

Lassan-lassan kevés lett a tíz perc is, s feljöttek szobámba, ahol megvolt a rangos lelki életi irodalom akkori csaknem teljes könyvállománya, s adtam nekik *lelkiolvasmányt* is. Pár év múlva írtam első könyvemet, amit megőrzött az idő. *Az Isten Országá* – ez volt a címe. Ebből rekonstruálhatnám, amiket mondhattam nekik. A tartalomjegyzéke:

I. TÖRTÉNETFILOZÓFIA

1. A világ belepusztul az istentelenségbe.
2. A szabadság boldogítja-e az embert?
3. A szocializmus hozza-e az emberiségnek a megváltást?
4. Beteljesíti-e a szocializmus az emberiség boldogságvágyát?

II. ERKÖLCSTAN

1. Van-e Isten?
2. Isten-e a célunk?
3. Lehetünk-e boldogok Isten nélkül?

4. Eljuthatunk-e Istenhez a magunk erejéből?

III. KEGYELMI ÉLET

1. Hogyan lehet az enyém a kegyelem?
2. Hogyan közeledjem Istenhez?
3. Hogyan töltssem el a napot?
4. Meg kell-e tagadnom önmagamam?

IV. A KATOLIKUS EMBER

1. Ég vagy föld fia? Ember.
2. Szakember vagy ideológus? Mester.
3. Individualista vagy kollektív ember? Személy.
4. Nyárspolgár vagy forradalmár? Apostol.

A könyv mind a 16 pontján belül található a. b. c. stb. alegységek, s minden pont végén kérdések – miként majd jó húsz esztendővel később a *Merre Menjek?* című könyvben. Ide írom a könyv elejét.

A fehér ember hosszú századok előkészítő istentelensége után két század óta mindent megtett, hogy leszakítsa magát Istenről. Hol gúnyosan, hol dühösen, de következetesen megtagadta: Nem ismerlek el, nem létezel. A racionalizmus kigúnyolta az istenhitét, a liberalizmus kiölte a lelkekből a felebaráti szeretetet, a marxizmus hadat üzent istengyermekségünk alapkövének, a szabadságnak, a nacionalizmus magának követelt minden áldozatot. Ennél hatalmasabb erejű szellemi felvonulást aligha rendezett még az emberiség Teremtője ellen. Még sem dobott rája mennykövet, özönvízzel sem pusztította. Nem vette vissza szabad akaratát. Az egész felvonulás titkos főrendezőjét, a Sátánt sem parancsolta vissza. Nem akart marionett játékot. Ott cérnán rángatott babák hajtanak térdet. A szabad szellemtől függőségének öntudatos megvallását, a szabad térdhajtást várja. A lélek közegéből kiáradó magasztaló himnuszt, megható hálazsoltárt, alázatos kérő könyörgést, az emberiség bűneiért engesztelő sirámot.

Akarja és engedi, hogy magunk írjuk magunk sorsát, magunk főzzük ebédünket. S a magunk csinálta sors alatti nyögésünk s a magunk főzte keserű ízű ebéd nyomán tegyük fel – Istenről magát leszaggatta nemzedék – a kérdést: Lásd, mit érsz magadban? Tudunk-e Isten nélkül élni? Sorra vizsgáljuk legjobb ötleteink.

Képes-e az emberi ész megmutatni boldogulásunk útját? – Az Istenbe vetett hitet megtagadó ész elpusztítja magát is, és öngyilkosságba kergeti az embert.

A szabadság boldogítja-e az embert? – Az Isten törvényeinek engedelmisséget megtagadó szabadság a rabszolgaságnál is nyomorúbb szolgaságba dönti az embert.

A szocializmus hozza meg az embernek a megváltást? – Az Istent és a szabadságot megtagadó szocializmusban az ember megszűnik ember lenni, emberállattá aljasul.

Beteljesítheti a nacionalizmus az emberiség boldogságvágyát? – A hazát imádó nacionalizmus egymás elpusztítására neveli a népeket.

Az ember új isteneket teremtett: racionalizmust, liberalizmust, szocializmust, nacionalizmust, amelyek a maguk számára éppen olyan feltétlen hódolatot, megadást követeltek, mint amilyent az igaz Isten követel magának – de börtön nélkül.

Az új istenek egydarabig gazdagon fizettek, de nem volt áldás a gazdagságukon, az óvóhelyeken megirigyeltük az elmúlt, elmaradt századok technikai szegénységét. A fenyegető újabb háború bombái és bacilusai lassan minden látni akarónak megmutatják jól, hogy A VILÁG BELEPUSZTUL AZ ISTENTELENSÉGBE!

Odakerült még 45 tavaszán a rendházba Török Jenő. Vagy tíz évvel idősebb volt nálam. Teológiai tanfolyamot szervezett a fiatalok, s részben még felnőttek számára is. Én tanítottam a tanfolyamon az aszkétikát. Azt mondhattam el benne, amit a fenti könyv harmadik egységében leírtam (KEGYELMI ÉLET). Azt, amit a gyóntatásaim során mondhattam gyónóimnak.

De közben azért azt sem feledtem, amit a népi íróktól tanultam. Tudtam arról, hogy már '42-ben elkezdődött a falusi tehetségek mentésének munkája, csak a háború megakasztotta a folyamatot. Jelentkeztek is a tavasz az annak révén gimnáziumba került kis magyarok. (Debreceni rendtársaim szerint: a *csudaparasztok*) Nekik és polgári szülők gyermekeinek rendeztem be a rendház üres szobáiban a konviktust, amelyet hamarosan elkereszteltem *Móra Ferenc piarista népi diákokthomak* még a 45-46-os tanévben. Már elkészítettem a pecsétet, már küldtem is körleveleimet Észak-Tiszántúl összes görög és római katolikus falvaiba, amikor Nagypapához is eljut *keresztelóm* híre.

– Tudja maga azt, hogy Móra szabadkőműves volt?

Nem tudtam, csak annyit tudtam meg műveiből, hogy előadást tartott a *Rotary klubban*. Majd '90 után én is tartok ott előadást, de nem hívtak a nem is léptem be semmiféle páholyba. A '42-beli tehetségkutató versenyen jutott ösztöndíjhoz a nagylétai Magyar Jani, ő a 45-46-os tanévben már negyedik gimnazista. Miből tartjuk őket? Azt mondom a szülőknek, hogy hozzanak ennivalót, amit tudnak. Hoznak, s bizony eszünk belőle mi is, a tanárok. Akkoriban nem voltak túlsúlyos emberek az országban. Még üzletek is Jani szüleivel. Valahonnan volt egy ruhára való szövetem. Öltönyt varratok belőle Janinak, a szülők pedig disznót nevelnek nekem, amit Pestre szállítok majd szüleimhez. A disznótorra lemegyek Létára, s tanulom a létai erkölcsöket.

– Legény a lánnyal sétálhat a Fő utcán ettől-eddig, és vasárnap délután litánia után, sötétedés előttig. Legény a lányt meglátogathatja hetenként kétszer hétköznap is. Fogadja őt a lány a tiszta szobában apja vagy anyja jelenlétében – egy óra hosszára. Utána kikíséri a leány a legényt, s ha egy percen belül vissza nem ér, kimegy az anya, hogy segítsen búcsúzkodni lányának.

Van sokszorosítógépem, azon küldöm ki az értesítést a falvakba a tehetségkutató dátumáról is, a diákokthorról is a plébánosokhoz. A plébános juttatja el a híveihez is. A polgáriakhoz is, az ösztöndíjra pályázható szegényparasztokhoz is. Kapom a leveleket. Szamosszegről, a főjegyzőtől is, akit Soós Károlynak hívnak:

– Volna-e hely a diákokthonba az ő '30-ban született fiának, ugyancsak Károlynak.

Válaszolok, hogy volna, de ha azonos volna a főjegyző az ugyancsak erre a névre hallgatott s Beszterce-Naszód vármegyének minapi nagyilvai főjegyzőjével, akivel mint kántorral együtt írtam '44 januárjában a nagyilvai gazdák – románok, magyarok – ajtófélfájára a 19+G+M+B+44 szöveget, akkor meg még különösen is. Jön ám Soós, a székely, széles mosollyal Debrecenbe, hozza a fiát, és egymás nyakába borulunk. Ennek a székelynek az unokáját is Károlynak hívják, annak a felesége pedig szemész szakorvos, és éppen a napokban jártam nála, hogy megkuruzsoljon. A nagyapákkal kezd az ember gyereke a barátkozást fiatalkorában, aztán folytatja a fiakkal meg az unokákkal.

A középő Soós, a fiú is, igen rendes gyerek volt. Vízvári Laci osztályába járt, s a Diákokthonban lakott, melynek más piaristákkal együtt, négyhetenkénti váltással, én is prefektusa voltam. Volt segédprefektus is, a Béres Bandi – híres népi táncos –, aki első éves egyetemista, s rozsályi görög katolikus parasztivadék. Miért, miért nem, egyik este nem mentem át hozzájuk fektetésre, s a nagydiákok, köztük az ifjú Soós Károly is, becsalták szobájukba a segédprefektust, s elnadrágolták. El is szakadt a nadrágja, sírt is a megaláztatástól. Nagy ügy lett belőle. Felhívtam a szobám elé a bűnösöket. Egyenként jöttek be szobámba, hogy egyenként kérdezzem meg őket: helyesnek tartják-e, amit csináltak. Az első bűnbánóan megvallotta, hogy nem volt helyes. Kivezettem szobámból, s elküldtem őt a folyosó végibe, hogy ne befolyásolhassa a többieket. Sorba jött a többi bűnös is. Mind bűnösnek vallotta magát. Ezek után behívtam mindet a szobámba. S feltettem ugyanazt a kérdést, s nekik ismét egyenként kellett válaszolniuk. Válaszolták is ugyanazt, de aki a végire maradt, nem azt mondta, amit nekem külön megvallott, hanem azt, hogy bizony Béres Bandi rászolgált arra, hogy lehúzzák és elfenekeljék.

S ekkor történt valami. A KIO akkor még nem volt megírva. Még nem tudtam, hogy Jézus tilt mindenféle verekedést. Katolikus teológus voltam, aki a teológián azt tanulta, hogy van igazságos háború is. És ekkor megtörtént, ami mióta Vácra, a noviciátusba elmentem, soha. Később sem. Hat éves pedagógiai pályámon, későbbi életemben sem, mind a mai napig. Mit? Én is verekedtem. Lekevertem neki jobbról s balról is egyet. Harag azért nem lett belőle. Nem emiatt, egyéb dolgai miatt is, e fiút év végén elbocsátotta az iskolából az igazgató. Berettyóújfaluban kellett folytatni tanulmányait. Karácsonyra meglátogatott. S hozott nekem valamit. Hat éven keresztül voltam pedagógus, iskoláink államosításig. Ő volt az egyetlen diák, akitől ajándékot kaptam: egy maga faragta-esztergályozta Betlehemet.

Felmentem a minisztériumba is. Egykori egyetemi prozeminárium vezetőm, Keresztury lett 45 után az első *demokratikus* kultuszminiszter. Támogatást igényeltem csudaparasztjaimnak, és kaptam. Írásztalt készítettem nekik belőle. Bánszki Tamás, egy földéaki parasztyerek volt a rajztanárunk. Festett is. Megkértem, hogy csináljon egy magyar paraszti Kalazancius-képet. Csizmás kismagyarok kerültek a képre. A Diákothon vagy a Bánszki-kép felavatására leívtam Nagypapát is. Forrai Pityu meg zeneművet alkotott a kép leleplezéséhez. El tudom dúdolni ma is. Az én, Tamás képétől ihletett szövegemre komponálta a zenét:

Rózsás mályvavirág Szalmatetős házak

Mélykék égi világ, Felhők, bodoros árnyak.

De ezt akkor nem árultam el, csak most merek dicsekedni a szerzeménnyel.– Magam vezettem be az ünnepélyt, elmondtam céljainkat, az alapítás egész történetét. A csudaparasztok is ott voltak. Lehet, hogy túlsokat mondtam, mert beszédében nagypapa óvott a parasztgőgtől. Nem értettem.

Megvan-e még Tamás festménye? Nem lehetetlen, hogy őrzi a templom egyik oratóriuma. Nem mentünk még vissza Debrecenbe. Pedig a 18 század elején telepedtünk le. Szidjam ezért a rendkormányt? Nem szidom. Kolozsvárra sem mentünk még vissza. Csíkszeredába eljutunk-e valaha? És csángó földre? Folytatjuk-e még Szabadkát? Majd az életközösség. Egy tanárokból álló, és családos életközösség mindezt elvégzi majd. Egy Kalazanti Szent Józsefre emlékező újabb alapítás. Szabad álmodozni. Álmodozom.

'45 tavaszán megtartottuk a kétnapos tehetségkutató vizsgákat. Volt ott vagy hatvan parasztyerek. Szeptembertől már kettő ott ült osztályom padjaiban: Gyökér András és Jakab Flórián. Mind a kettő jeles tanuló lett. Mind a kettő a hortobágyi, Tisza melletti Egyek községben nevelkedett.

– *Ez a gyerek egyeki, hogy a fene egye ki...*